

Exposure (framhald)

ORÐABÓK Arnar og Örlygs birtir nokkur íslensk nafnorð sem eiga að samsvara **exposure**: 1. skjólleysi, varnarleysi; 2. afhjúpun; 3. horf; 4. lýsing ljósmyndar; 5. lýsingartími (filmu); lýsingarmagn; 6. einstök mynd eða myndflötur (á filmu); 7. útburður (barns); 8. (í jarðfræði) opna. Íðorðasafn lækna gefur þrjú orð: 1. afhjúpun, opnun. 2. berskjöldun. 3. geislaskammtur. Læknisfræðiorðabók Dorlands tekur á málinu á svipaðan hátt: 1. sú athöfn að opna, s.s. við skurðaðgerð; 2. sú staða að verða fyrir einhverju (sýklum, veðri, geislun) sem getur haft skaðleg áhrif. 3. (í geislafræði) mælikvarði geislunar; 4. (í geislafræði) margfeldi geislstyrks og tímalengdar.

Leitað var í nokkrum erlendum orðabókum til viðbótar, en ekki bættist margt við. Algengustu lýsingarnar á merkingu **exposure** má draga saman þannig: *sá verknaður að láta einhvern verða fyrir einhverju* eða *sú staða að verða fyrir einhverju*. Fjölbreytt notkun nafnorðsins **exposure** kemur vel fram í ljósmyndafræði. Þar er það notað um 1. myndsvæði á filmu sem hafa orðið fyrir eða eiga eftir að verða fyrir ljósgeislun; 2. tímann sem filman var látin verða fyrir ljósgeisluninni; 3. þann verknað að láta filmu verða fyrir ljósgeislun.

Orðaleit

Undirritaður gerði tölvuleit í gagnasafni Medline og skoðaði fyrirsagnir og útdrætti fræðigreina til að fá tilfinningu fyrir því hvernig nafnorðið **exposure** væri notað. Í flestum tilvikum kom notkunin ekki á óvart. Menn, tilraunadýr eða frumur voru í þeirri stöðu að þau höfðu eða gátu hafa orðið fyrir áhættuþætti eða beinum skaðvaldi. Algengust var samsetningin **exposure to** (drugs, radiation, bacteria, viruses, chemicals), en í sumum tilvikum birtist nafnorðið **exposure** á eftir lýsingarorði (bacterial, clinical) eða öðru nafnorði (drug, radiation, rodent). Í fyrirsögnum sást tilhneiging til að raða saman orðum (chronic prenatal ethanol exposure) og sleppa samtengingum. Samsetningarnar birtust því oft aðeins í fullri lengd í meðfylgjandi útdrætti: **exposure of** (mice, medical students, general practitioners) **to** (radiation, primary care, continuing education).

Almenn leit á netinu leiddi í ljós að nafnorðið **exposure** kemur einnig fyrir í íþróttufræði, listfræði, ljósfræði, raftækni-fræði, tölvufræði og viðskiptafræði, en ekki var gerð tilraun til að elta það allt uppi.

Notkunardæmi

Í langflestum greinunum var notkun nafnorðsins **exposure** eins og að ofan er lýst, hefðbundin og nokkuð skilmerkileg. Eitt notkunardæmið vakti sér-

staka athygli undirritaðs: *Patients with recent exposure to antidepressants were excluded.* Hvað voru greinarhöfundar að reyna að segja? Útilokuðu þeir ekki aðeins þá sjúklinga sem vitað var að hefðu tekið geðdeyfðarlyf, heldur einnig þá sem gætu hafa tekið slík lyf? Ekki varð ráðið í það af samhenginu hvernig þýða ætti setninguna á íslensku til að skila merkingunni af fullri nákvæmni.

Í grein um útbreiðslu tiltekinnar sýkingar á sjúkrahúsi kom fyrir setningin: *The patients were notified about potential exposure and were offered free testing.* Auðvelt er að þýða þessa setningu þannig að nafnorðið **exposure** sé ekki þýtt sérstaklega: „Sjúklingunum var tilkynnt um mögulega smithættu og boðin ókeypis prófun.“

Í dýratilraun voru skoðuð áhrif tiltekinna lyfja á ofvirkar mýs. Í frásögninni kom fyrir setningin: *This activity was exacerbated by exposure to a novel environment.* Hana má þýða á nokkra vegu. Einfaldast er: „Þessi (of)virkni jókst í nýju (nýstárlegu) umhverfi.“ Nákvæmara er ef til vill: „Þessi virkni var aukin þegar þeim (músunum) var komið fyrir í nýju umhverfi.“ Stíðlegast er svo: „Þessi virkni var aukin þegar mýsnar urðu fyrir nýju umhverfi.“ Að lesandanum laumast sá grunur að notkun orðsins **exposure** í þessum texta sé dæmi um óhæfilega formfestu og svonefnda stofnanamállysku.

Úr lyfjafræði

Jóhann Lenhardsson, lyfjafræðingur, var svo vinsamlegur að senda í tölvupósti nokkur dæmi um notkun heitisins **exposure** í lyfjatextum. Hann lýsti þeirri skoðun sinni að heitið væri „í tísku“, og þó að sú tíska myndi væntanlega renna sitt skeið eins og fleira, yrði varla hjá því komist að leita hentugra leiða til þýðinga.

Data on limited number of exposed pregnancies are available. Hér kemur upp nokkur vandi ef setningin er þýdd beint og án samhengis: Upplýsingar (gögn) eru til reiðu um takmarkaðan fjölda þungana sem urðu fyrir (einhverju). Umræðan snýst þó um lyf og af samhenginu má gera ráð fyrir að upplýsingar séu til um þungun hjá þeim takmarkaða fjölda kvenna sem lyfið tóku (notuðu). Aftur er freistandi að spyrja: Hvað er átt við? Hvers vegna er ekki sagt ótvírætt að um sé að ræða þunganir hjá konum sem „notuðu“ lyfið? Er verið að vísa í þunganir kvenna sem á einhvern annan hátt „urðu fyrir“ lyfinu?

Low systemic exposure to the product was demonstrated. Í þessu tilviki er verið að fjalla um lyf sem er notað staðbundið, en dreifist einnig í litlum mæli um líkamann. Segja má: Sýnt var fram á litla almenna dreifingu efnisins.

Framhald í næsta blaði.

Jóhann Heiðar Jóhannsson

johannahj@landspitali.is

Jóhann Heiðar er meinafræðingur á Landspítala Hringbraut.